

Justyna Kolbuch

NARODOWE CENTRUM DO SPRAW ANALIZY PRZESTĘPSTW Z UŻYCIEM PRZEMOCY W STANACH ZJEDNOCZONYCH – STRUKTURA I KOMPETENCJE

W Quantico w stanie Virginia znajduje się, poza innymi jednostkami FBI, instytucja federalna o nazwie *National Center for the Analysis of Violent Crime* – Narodowe Centrum ds. Analizy Przestępstw z Użyciem Przemocy, w skrócie NCAVC. Formalnie powstała 21 czerwca 1984 roku dzięki decyzji prezydenta Ronalda Reagana.¹ Głównym celem, dla którego zostało stworzone NCAVC, było opracowanie metody identyfikacji i lokalizacji zabójców seryjnych.²

National Center for the Analysis of Violent Crime jest jedną z głównych jednostek wchodzących w skład *Critical Incident Response Group* (CIRG). Obecnie misją tej jednostki jest zapewnienie behawioralnego wsparcia operacyjnego federalnym, stanowym, lokalnym i międzynarodowym organom ścigania zaangażowanym w śledztwa dotyczące nietypowych lub powtarzających się przestępstw z użyciem przemocy, pogroźek, terroryzmu i w innych sprawach będących przedmiotem zainteresowania organów ścigania i krajowych służb bezpieczeństwa.

Narodowe Centrum ds. Analizy Przestępstw z Użyciem Przemocy składa się z czterech wydziałów:

- ✓ Pierwszego Wydziału Badań Behawioralnych (*Behavioral Analysis Unit 1*)
– zajmującego się walką z terroryzmem i oceną otrzymanych gróźb,
- ✓ Drugiego Wydziału Badań Behawioralnych (*Behavioral Analysis Unit 2*)
– badającego przestępstwa przeciwko osobom dorosłym,
- ✓ Trzeciego Wydziału Badań Behawioralnych (*Behavioral Analysis Unit 3*)
– zajmującego się przestępstwami przeciwko dzieciom,

¹ B. Turvey, *Criminal profiling: An Introduction to Behavioral Evidence Analysis*, Elsevier Ltd., San Diego, London 2001, s. 17.

² K. Gradoń, *Zabójstwo wielokrotne, profilowanie kryminalne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010, s. 162.

- ✓ Programu Aresztowania Sprawców Przepstępów Brutalnych (*Violent Criminal Apprehension Program – ViCAP*).³

Agenci specjalni oraz inni pracownicy Narodowego Centrum do spraw Analizy Przepstępów z Użyciem Przemocy służą wiedzą i pomocą w bardzo szerokim zakresie spraw takich jak porwania czy zaginięcia dzieci, w sprawach seryjnych, masowych czy szalonych zabójców, seryjnych gwałtów, wyłudzeń, grózb karalnych, porwań, umyślnego zanieczyszczania produktów, podpalenia, podkładanie bomb, użycia broni masowego rażenia, korupcji, cyberprzepstępów oraz w sprawach mających charakter terrorystyczny, zarówno tych w kraju, jak i tych z udziałem czynnika międzynarodowego. Pomoc jest świadczona zarówno na miejscu zdarzenia, jak i poprzez telekonferencje czy bezpośrednio z siedziby NCAVC.

Wydziały Badań Behawioralnych - *Behavioral Analysis Units*

Misją Wydziałów Badań Behawioralnych jest zapewnienie kompleksowej pomocy w sprawach, w których największe znaczenie ma szybka i sprawna pomoc, oraz innych, które są przydzielane do każdego wydziału według zakresu jego kompetencji.

Pierwszy Wydział Badań Behawioralnych zajmuje się przede wszystkim sprawami mającymi charakter terrorystyczny, sprawami, w przypadku których pojawiają się groźby, sprawami podkładania bomb, podpalania, uporczywego nękania innych osób, a także przepęstwami mającymi charakter wirtualny oraz generalnie sytuacjami kryzysowymi.

Drugi Wydział Badań Behawioralnych zajmuje się przede wszystkim tak zwanymi przepęstwami przeciwko dorosłym, w skład których wchodzi morderstwa dokonywane przez zabójców seryjnych, masowych i szalonych, przepęstwa o charakterze seksualnym, porwania, poszukiwanie osób zaginionych, oraz innymi sprawami, w których ofiarami są osoby dorosłe. Poza tym zakresem spraw, *Drugi Wydział Badań Behawioralnych* zajmuje się także sprawami przepęstw dokonywanych potencjalnie bez użycia przemocy, takich jak przepęstwa urzędnicze, korupcja, czy sprawami związanymi z prawami człowieka.

Trzeci Wydział Badań Behawioralnych zajmuje się przepęstwami, w których ofiarami są dzieci. Są to takie sprawy, jak: porwania, zaginięcia, zabójstwa dzieci czy przepęstwa na tle seksualnym.

³ <http://www.fbi.gov/about-us/cirg/investigations-and-operations-support>, stan z dnia 17 kwietnia 2012 r.

Czwarty Wydział Badań Behawioralnych (VICAP - Program Aresztowań Sprawców Przepęstw Brutalnych) ukierunkowany jest na rozwiązywanie spraw takich, jak:

- a) zabójstwa lub ich usiłowania, zwłaszcza te, w przypadku których ofiara zostaje porwana (ciężko jest na pierwszy rzut oka ustalić motyw lub charakter seksualny przepęstwa czy też powziąć uzasadnione podejrzenie, że dany czyn jest częścią serii zabójstw);
- b) napaści na tle seksualnym, zwłaszcza tych, które są popełniane przez nieznaną sprawców i w przypadku których pada podejrzenie, że są jednymi z serii dokonywanych przez tego samego sprawcę;
- c) zaginięcia osób, w przypadku których zachodzi uzasadnione podejrzenie przepęstnego udziału osób trzecich;
- d) sprawami, w przypadku których pojawiają się niezidentyfikowane ludzkie szczątki, a przyczyna śmierci nie jest znana lub podejrzewa się zabójstwo.

Poza wyżej wymienionymi sprawami Czwarty Wydział Badań Behawioralnych zajmuje się również tworzeniem i rozwijaniem bazy VICAP - krajowej bazy danych, obejmującej informacje z zakresu wyżej wymienionych spraw.

Agenci Specjalni FBI pracujący w ramach NCAVC badają poszczególne sprawy zarówno z behawioralnej, jak i śledczej perspektywy. Ten proces kryminalno-śledczej analizy służy jako narzędzie dla organów ścigania przez zapewnienie im analizy przepęstności, jak również pozwala zrozumieć motywację sprawcy i pozostawione przez niego ślady behawioralne.

Na rzecz organów ścigania NCAVC podejmuje następujące działania:

- **Analizę kryminalną** – pracownicy Narodowego Centrum ds. Analizy Przepęstw z Użyciem Przemocy przeprowadzają wstępne badanie informacji zebranych na miejscu zbrodni i określają początkowe działania, które powinny zostać podjęte, a także przedstawiają kroki, których podjęcie może nadać właściwy kierunek śledztwu;
- **Sugestie dotyczące śledztwa** – po całościowej analizie sprawy mogą zostać przedstawione sugestie dotyczące działań podejmowanych w toku całego śledztwa i strategii jego prowadzenia. Sugestie i strategia określone są w szczególności na podstawie gruntownej analizy miejsca zbrodni i ocenie domniemanego sprawcy przepęstwa;
- **Profilowanie nieznaną sprawców zabójstw** – poprzez szczegółową analizę całokształtu materiału dowodowego zebranego na miejscu

przestępstwa specjaliści z NCAVC są w stanie ocenić istotne cechy osobowości sprawcy i stworzyć charakterystykę behawioralną, czyli innymi słowy profil sprawcy;

- **Analizę gróźb** – na podstawie analizy otrzymanych pogroźek specjaliści określają, czy ich autor ma wystarczającą wiedzę i realny zamiar spełnienia ogłoszonej lub ukrytej groźby. Analiza behawioralna takiego autora pogroźek może pomóc w identyfikacji i ujęciu sprawcy. Działania już znanych sprawców mogą zostać ocenione pod kątem stwarzanego przez nich zagrożenia, biorąc pod uwagę odpowiednio szeroki zakres posiadanych informacji o sprawcy;
- **Ocenę sytuacji kryzysowych** – specjaliści z NCAVC służą taktyczną pomocą jednostce CIRG i jej dowódcom w miejscu występowania sytuacji kryzysowej. Pomoc ta polega na ogólnej ocenie behawioralnej sytuacji kryzysowej, miejsca zbrodni czy potencjalnego niebezpieczeństwa grożącego ze strony sprawcy;
- **Strategię prowadzenia przesłuchań** – Narodowe Centrum ds. Analizy Przestępstw z Użyciem Przemocy opracowuje strategie prowadzenia przesłuchań podejrzanych, świadków, określając między innymi temat takich przesłuchań na podstawie całościowej oceny przesłuchiwanego osoby, miejsca popełnienia przestępstwa i zachowań zaobserwowanych u przesłuchiwanego. Sugestie mogą dotyczyć wyboru odpowiedniego przesłuchującego, właściwego podejścia do przesłuchiwanego oraz odpowiedniego otoczenia do przesłuchiwania;
- **Zarządzanie sprawami priorytetowymi** - NCAVC zapewnia pomoc i udziela wskazówek w śledztwach o znacznej doniosłości, takich jak porwania dzieci czy seryjne morderstwa. W sprawach dotyczących porwań dzieci czy ich tajemniczych zniknięć szczególnie pomocny jest *Child Abduction Response Plan* opracowany przez załogę NCAVC z pomocą i przy współpracy z FBI i detektywami z dużym doświadczeniem w zakresie takich spraw;
- **Pomoc w uzyskiwaniu nakazów przeszukania** – badania i doświadczenie pokazują, że określony typ zachowania i cechy osobowości są zazwyczaj przypisane do określonych typów sprawcy. Te informacje mogą zostać wykorzystane jako wsparcie wniosków dla uzyskania nakazu przeszukania;

- **Strategia procesowa** – na prośbę organów ścigania lub prokuratora specjaliści z NCAVC opracowują zalecenia odnoszące się do technik krzyżowego ognia pytań dla sprawców, świadków, ogólnej strategii oskarżenia, mogą także przygotowywać najbardziej prawdopodobną wersję wyroku ławy przysięgłych;
- **Składanie opinii eksperckich** – członkowie NCAVC mają kwalifikacje, aby zeznawać jako eksperci w zakresie analizy kryminalno-śledczej, analizy miejsca zbrodni, analizy behawioralnej zachowań i oceny niebezpieczeństwa;
- **Profilowania geograficznego** – tzw. mapowanie przępstw we współpracy z Biurem ds. Alkoholu, Tytoniu, Broni Palnej oraz Materiałów Wybuchowych.

ViCAP (*Violent Criminal Apprehension Program*) jest ogromną, śledczą bazą danych obejmującą informacje o przępstwach z całego terenu Stanów Zjednoczonych. Ta wirtualna baza danych została tak zaprojektowana, aby zgromadzić i ułatwić analizę wszystkich informacji zebranych przez śledczych w trakcie pracy nad sprawami dotyczącymi zabójstw, napaści na tle seksualnym, zaginionych osób oraz niezidentyfikowanych ludzkich szczątków. Baza ViCAP została utworzona przede wszystkim po to, aby umożliwić sprawne porównanie informacji zebranych w trakcie śledztw i wychwycenie podobieństw między nimi, co w efekcie pozwala połączyć dane sprawy i przyczynia się do rozwoju śledztwa.

Misją bazy ViCAP jest przede wszystkim usprawnienie współpracy i koordynacji pomiędzy agencjami rządowymi i zapewnienie im wsparcia w trakcie prowadzenia śledztwa w sprawach seryjnych sprawców - zwłaszcza tych, którzy stale się przemieszczają po terenie całych Stanów Zjednoczonych.

Od utworzenia bazy ViCAP w 1985 roku ponad cztery tysiące organizacji rządowych umieściło w niej posiadane informacje na temat prowadzonych przez siebie spraw. Obecnie baza liczy ponad osiemdziesiąt cztery tysiące spraw. Jest w niej zarejestrowanych przeszło cztery tysiące śledczych i analityków, którzy jako zarejestrowani użytkownicy mają do niej stały dostęp. Tym samym tworzą oni ogólnokrajową sieć specjalistów wspólnie pracujących nad rozwiązywaniem spraw.

Warto zaznaczyć, że w Stanach Zjednoczonych organy ścigania mogą uzyskać dostęp do bazy ViCAP poprzez bezpieczne łącze internetowe i przeszukiwać bazę w czasie rzeczywistym.

Inicjatywa w sprawach zabójstw powiązanych z autostradami – *Highway Serial Killings Initiative* (HSK)

Jednostki Narodowego Centrum do spraw Analizy Przestępstw z Użyciem Przemocy oraz baza ViCAP wspomagają pracę organów ścigania w prowadzeniu śledztw w sprawach przestępstw, które są powiązane w różny sposób z przebiegiem głównych, krajowych autostrad. Ta współpraca zaowocowała utworzeniem inicjatywy w sprawach zabójstw powiązanych z autostradami. Celem inicjatywy jest zwrócenie uwagi na specyfikę tego rodzaju zabójstw i zunifikowanie taktyki działania w takiego typu sprawach. Od 2006 roku matryca danych obejmująca tego rodzaju zabójstwa została wzbogacona o informacje na temat sześciuset ofiar i dwustu siedemdziesięciu pięciu potencjalnych podejrzanych.

Eksperti kryminalni, przeszkoleni w zakresie przeszukiwania bazy danych w celu identyfikacji seryjnych sprawców, opracowali obszerny wzorzec zachowań potencjalnych „autostradowych” seryjnych zabójców i przekazali te informacje krajowym organom ścigania. Eksperti wskazali przede wszystkim cechy charakterystyczne ofiar zabójstw dokonywanych przy autostradach lub w ich pobliżu, a także wskazali cechy potencjalnych sprawców. Obecnie NCAVC domaga się od organów ścigania przekazania informacji, która spełnia jeden z następujących kryteriów BAU-4/ViCAP do ewentualnego włączenia ich do inicjatywy HSK:

- w obrębie autostrady bądź w obszarze z nią związanym (na przystanku, postoju, stacji benzynowej, restauracji znajdującej się przy autostradzie) zostają znalezione ludzkie zwłoki, dotyczy to także kierowców zamordowanych w ich ciężarówkach;
- poszukiwana osoba była ostatni raz widziana przy autostradzie lub w miejscu z nią związanym (jak wyżej);
- informacje o ofiarach napaści na tle seksualnym, która miała miejsca przy autostradzie lub w miejscu z nią związanym;
- informacje o kierowcach ciężarówek lub innych osobach, wobec których było prowadzone śledztwo w sprawie morderstwa lub które zostały aresztowane w sprawie o morderstwo, porwanie lub napaść na tle seksualnym jednej lub większej liczby ofiar przy autostradzie lub miejscu z nią związanym.⁴

⁴ http://www.fbi.gov/about-us/cirg/investigations-and-operations-support/investigations-operations-support#cirg_vicap, stan z dnia 29 maja 2012 r.

Na mapie poniżej zostało zaznaczonych około pięciuset spraw znajdujących się w bazie HSK. Czarne kropki oznaczają ciała ofiar lub ich szczątki znalezione przy autostradach w ciągu ostatnich trzydziestu lat.

Źródło: http://www.fbi.gov/news/stories/2009/april/hsk_victim_map.jpg

Poza powyższymi działaniami Narodowe Centrum ds. Analizy Przestępstw z Użyciem Przemocy wdrożyło obecnie dwa programy. Pierwszy z nich ma na celu prowadzenie badań dotyczących przestępstw popełnionych z użyciem przemocy z perspektywy organów ścigania. W polu zainteresowań ekspertów są obecnie techniki popełniania przestępstw przez sprawców, jak udaje się im uniknąć wykrycia, jak dochodzi do ich identyfikacji, ujęcia i skazania. W efekcie specjaliści chcą zyskać wiedzę o procesie myślowym sprawcy, motywacjach nim kierujących i jego zachowaniach.⁵ Program ten jest bardzo ważny przede wszystkim z punktu widzenia efektywności działania organów ścigania. Wiedza zebrana przez specjalistów w połączeniu z nowoczesną techniką przyczyni się do polepszenia wykrywalności przestępstw i ujęcia sprawców. Informacje uzyskane w trakcie tych badań są rozpowszechniane wśród organów ścigania i środowisk akademickich poprzez publikacje, prezentacje,

⁵ <http://www.fbi.gov/about-us/cirg/investigations-and-operations-support>, stan z dnia 17 kwietnia 2012 r.

organizowane konferencje i szkolenia. Jedną z publikacji przedstawionych w ramach prowadzenia tych badań było opracowanie na temat analizy behawioralnej zabójców seryjnych z perspektywy pracy śledczych.⁶

Jak zauważają autorzy wyżej wymienionej publikacji, wiedza większości ludzi na temat psychiki i mechanizmów kierujących seryjnym mordercą ma swoje źródło w produkcjach filmowych. Dlatego też ważne jest obalenie krążących na ten temat mitów i w dalszej kolejności opracowanie najlepszych metod śledczych dotyczących motywacji i analizy behawioralnej sprawcy. Może się to wydawać oczywiste, ale moim zdaniem warto zaznaczyć, iż ciągłe aktualizowanie i udoskonalanie metod, jakimi prowadzone jest śledztwo, i poszerzanie wiedzy na temat pobudek jakimi kierują się poszczególne typy sprawców mają ogromne znaczenie dla właściwego prowadzenia śledztwa, a w efekcie namierzenia i ujęcia sprawcy. Seryjni mordercy bardzo dobrze potrafią ukrywać swoją prawdziwą naturę i jednocześnie doskonalić się w swojej profesji.

Warto zauważyć, że szkolenia prowadzone przez FBI mają za zadanie dotrzeć do jak największej liczby osób zainteresowanych, nie tylko śledczych, ale także prokuratorów i środowisk akademickich. Są to szkolenia opracowane w najdrobniejszych szczegółach, o czym świadczy rozdział poświęcony taktyce rozmów o prowadzonych śledztwie z przedstawicielami mediów.

Narodowe Centrum ds. Analizy Przestępstw z Użyciem Przemocy prowadzi także program szkoleniowy skierowany do szerokiego kręgu odbiorców z całego świata, np. śledczych, środowisk akademickich, sędziów. Członkowie NCAVC wykładają również w *FBI National Academy*.

Programy szkoleniowe opracowywane przez FBI są kierowane do szerokiego kręgu adresatów. Dlatego też wiedzę z tego zakresu mają okazję poszerzyć nie tylko sami śledczy pracujący nad daną sprawą ale także prokuratorzy, sędziowie i środowiska akademickie. Uważam, że takie programy warto wprowadzić również w Polsce, z uwagi na fakt, iż byłaby ona dostępna nie tylko osobom, które bezpośrednio zajmują się daną sprawą jako śledczy, ale także osobom, jak wskazani wyżej prokuratorzy czy sędziowie, dla których posiadanie takiej wiedzy ma ogromny wpływ na prawidłowe prowadzenie postępowania przygotowawczego czy proces orzekania. Uważam również, że dobrym pomysłem byłoby zbudowanie sztabu specjalistów - policjantów pracujących tak jak członkowie Narodowego Centrum ds. Analizy

⁶ <http://www.fbi.gov/stats-services/publications/serial-murder>, stan z dnia 17 kwietnia 2012 r.

Przestępstw z Użyciem Przemocy, którzy prowadziliby sprawy przydzielane według kryterium wiedzy i doświadczenia, jakie posiadają, a jednocześnie jako specjaliści pracujący w zespole mieliby okazję wymieniać między sobą swoje doświadczenia i wspólnie pracować nad sprawami, zwłaszcza w przypadku tych zawiłych.